

”Barnet i os og tiden”

Tale ved bålet, Genève, juni 2010

Som så mange andre har jeg engang været barn. Det er længe siden, og det kan virke usandsynligt – især for dem, der endnu er det, som de børn, der er med her i dag.

Da jeg var barn (det foregik i et arbejderkvarter i København) var ”Sankt Hans” en galeanstalt og en grov fornærmelse. ”Du er lige til Sankt Hans”, hed det om den idiot, vi ikke på anden vis kunne få krammet på. Det kom der en del pandemad og flækkede læber ud af.

Men så en gang om året var ”Sankt Hans” noget helt andet. En lys sommeraften på Amager Strand, et kæmpebål med heksen ridende på sit kosteskaf og skolelærerens, viceborgmesterens eller det lokale forfattergenis indføjte tale om de nationale værdier – før folkepartibesudlingen. Nå, ja, håndbajerne gik rundt samtidig, og der blev kissemisset lidt uden for den gnistrende lyscirkel, festligt, folkeligt og fornøjeligt var det, kom ikke her.

Lad os se bort fra, at det som regel regnede, og vi stod dér gennemsnede og følte med Svend-Åge, der dårligt nok kunne få ild i den benzintank, han hældte ud over de pjaskvåde grene og kvaset, mens heksen hang med næbbet og for længst havde opgivet at futte af sted til de højere luftlag – som vi flabede unger mente var enten galeanstalten ved Roskilde Fjord eller Folketinget.

Men jeg må hellere lade være med at drukne i min barndoms kolde byger. Jeg vil bare filosofere lidt over *barnet*, og om vi nogensinde holder op med at være det. Med andre ord, hvor bliver *tiden* af, og hvad betyder det i grunden at *huske*?

Et barn er enten en baby, der bare er blevet lidt større, eller en voksen, der endnu ikke er det. Men er barnet (”snothvalp” sagde vi dengang), er barnet da ikke noget i sig selv, et slags menneske, en person ligefrem? Måske nok, vi aner det, men ved det ikke. For barnet taler ikke om sig selv på den måde, det henvender sig aldrig til sin egen bevidsthed, ellers ville det ikke være et barn

Når det er blevet til en voksen, lad os sige over de fyrre, skal det *huske* sig selv frem som barn, stykke barnet sammen af store og små begivenheder, af de andres omtale, af forældrenes lyrik, af tanternes delirium og karakterbogens bemærkninger, det skal så at sige genskabe billedet af sit jeg som barn. *Summa summarum*: mens barnet er det, er det et forlæns/baglæns projekt, senere til nød en erindringskitse, et historisk led i en delvis glemt historie. ”Det” siger vi om barnet, lige som ”den” om hunden. Men det findes alligevel, det ved vi da, se bare!

Vi filosoferer lidt videre. Livet er en kæde af forandringer, nogle ganske blide og umærkelige, andre mere brutale, dem oplever vi som *brud* på vores livsbane, som gabende huller i en vej, hvor jordskælvet, bjergskredet eller syndfloden har rumsteret. Man kan ikke længere komme over på den anden side, man må ned i bunden af dalen eller op omkring bjergtoppene for at komme frem.

Men vores *livsbrud*, de revner, sprækker, brok, knæk og huller, der smadrer vores tilværelse, rummer samtidig et mysterium. Det viser sig nemlig, noget senere, at forbindelsen alligevel ikke er helt afbrudt, at katastrofen trods alt har en spinkel bro hen over sig, at der alligevel er en fortsættelse. Selv de værste brud i vores tilværelse er ikke så radikale, som vi oplever det, når det brager løs. Et eksempel: en kær og nær dør fra os – men vi lever alligevel videre sammen, samtalen er ikke forstummet, den kan endda blive mere intens, og ikke kun fordi dialogen nu tilsyneladende er blevet en monolog.

Naturen, som vi fejlagtigt opfatter som noget udenfor os selv, en slags ramme, et landskab, ”den ydre verden”, går også videre, indtil nu da. De store brud i den, lad os kalde dem sæsonerne og klimaskiftet, er lige så mange signaler om død og fornyelse, alt er nogenlunde ved det gamle, bare anderledes.

Hvad os mennesker angår, siger vi, at ”nissen flytter med”. Vi er selv den nisse. For vi oplever et brud som den person, vi var og er og vil vedblive med at være, også bagefter. Vi er *subjekter* af kød og blod, med vores intellekt, vores karakter, stejl eller slatten, vores ”natur”. Og vi kan ikke laves om, i al fald ikke helt. Vi vil gerne tro det, vi taler om den og den, der er blevet ”et nyt menneske” siden han traf hende-du-ved-nok og meldte sig ind i Christian Science, holdt op med at ryge eller vandt en formue. Men ”det nye menneske” er altid det gamle. Og det kan kun opleve omverden på *sin* måde.

Alt dette fører os lige lukt ind i *tiden*. Der var en gang *en sten*, på tysk *Einstein*, fornavn Albert. Hans epokegørende opdagelse består i, at tid og rum er relative begreber, det vil sige i relation til det menneske, der oplever eller sanser tiden og rummet. Man kalder det Einsteins relativitetsteori. Den er meget mere indviklet, end jeg selv kan forklare, men i vores sammenhæng betyder den, at hvert menneske oplever tiden ud fra sine egne forudsætninger, ud fra sin egen placering i rummet. Før Einstein opfattede man tid som noget unikt, noget absolut, uforanderligt og guddommeligt, i al fald religiøst. Alle mennesker skulle passes ind i dét, man kaldte tid eller historie. Ofte måtte man finde sig i at blive kvast af den.

Med Einstein dør det gamle, tyranniske tidsbegreb, tiden bliver hvermands eje, den bliver så at sige delt ud, den enkelte skal, som man siger, fra nu af ”signere sit eget liv”, tage personligt ansvar for sin og, om muligt, andres tilværelse.

Tidligere var mennesket en lille del af en stor klump, et strå i halmstakken, nu forbereder Einstein det på at blive et selvstændigt tænkende individ. Eksistensen eller verden opløses i personer, milliarder af enkeltindivider.

Renæssancen havde allerede brudt med Middelalderens flokmentalitet og lagt spirene til et nyt menneskesyn, hvor den enkelte fik et ansigt og kom i perspektiv. Men det kom stort set kun eliten ved. Fem hundrede år senere overlod den einsteinske relativitetsteori det almindelige menneske til sig selv. Det blev begyndelsen til ”de moderne tider”, som vi stadig slås med. Det kan mange gange være lettere at gemme sig i gruppen, et sted i ”menneskeheden” eller i Kina og bare være et kollektivt dyr, end at træde frem og sige JEG.

Nogle vælger, falder for eller får ved nådegaven en religion, dog ikke altid så hovedløst som under det calvinske lommediktatur i denne by, der endte med at kaste selv protestanter på bålet – hov, der har vi det igen, bålet. Heksebålet!

Dybest set handler alt dette om *frihed* – og det kan som bekendt være en nok så krævende værdi at tage på sig, forsvare og sommetider dø for!

Kommet så langt, står vi med et *barn*, der aldrig er det, en *voksen*, der kun kan huske sig selv som barn på en højst ufuldkommen, for ikke at sige forvreden måde, og et *subjektivt tidsbegreb*, som påfører den enkelte (”hin enkelte”) et knusende ansvar, ikke alene for sit eget liv, men rent faktisk også for andres.

Vi står med vores ”forbandede frihed”.

”Jeg har ikke tid”, siger vi fortravlet, inden vi stresser videre til det næste ligegyldige og samtidig skal have affyret 27 sms’er fra hoften. Men vi ikke alene *har* tid, vi *er* tid. Det er den store, chokerende nyhed i dag. *Mennesket er tid*. Tid der går, der gror, der former, der *tænker* – og aldrig kommer igen. Vi kan kun løbe fra den, hvis vi løber fra os selv.

Når vi borer huller i jordskorpen 1500 meter under havoverfladen og derfra går yderligere 4000 meter længere ned for at tømme en olie- og gaslomme og det ender galt, er miseren, at vi ikke respekterer tiden. Denne gang ikke alene mennesket som tid, men naturens tid, den geologiske tid, jordens tid. Vi borer os grådigt gennem millioner af år på få timer. Så længe det går godt, er der ingen olieklage på golfen ...

Når den sidste olie er hentet op fra jordens indre, er der forhåbentlig lige nok til den store, fælles salving. Muntre udsigter, vil man sige, kan vi ikke se lidt lysere på tingene, sådan en romantisk Sankt Hans aften?

Barnet, der ikke findes og alligevel er der, den voksnes mangelfulde erindring eller de ”sammenlignende billeddannelser i ubevogtede øjeblikke” som Storm P. kalder det, og den subjektive tid, vi kalder mennesket, for ikke at tale om *friheden*, skal nu reddes i land.

Alt er ikke tabt med ”den tabte tid” som Proust skrev en roman på 3.000 sider om. Han genfandt jo tiden, ja han kalder den sidste del af sit livsværk for ”Le Temps Retrouvé”.

At genfinde tiden var at genfinde mennesket, det vil sige forfatteren Proust selv i en fjern fortid, som *barnet Marcel* – men ikke barnet i dets sociologiske, familiemæssige og kulturelle sammenhæng, ikke som *produktet* barnet, det historiske barn, født der og der, det og det år. Nej, som barnet i ham selv *nu*, som et ekko af den stemning, de sansninger, barnet Marcel Proust kunne opleve, og som han alle de mange år senere oplever fremkaldt i sit indre, så voldsomt vellystigt, at det giver ham en berusende lykkefølelse, en uimodståelig skaberkraft, en vældig gnist – jeg var lige ved at sige fra *livsbålet*.

Viljen til at erindre gør det ikke. Man kan ikke beslutte at mindes, det vil sige, det kan man godt, og vi gør det hele tiden, men det forbliver en overfladisk operation, en festtale. Mindedage handler om glemsel, om det umulige ved at glemme.

Det er det sanselige møde med en fritsvævende detalje i nutiden, en duft, en smag, en lyd, en stemme, et lysskær – måske fra en Sankt Hans orm (*lapyris noctabuli*) – der pludselig slår igennem, helt ned eller tilbage til en tilsvarende *op-levelse* i barndommen. Broen mellem fortid og nutid findes, bruddet ender med at blive helet. Vi hænger alligevel sammen, måske ikke som vi helst ville, men sammen, på den indre led, kunne man sige.

Paradoksalt bliver den genfundne tid samtidig tidløs, den bliver en tid uden for tiden. Al angst for døden ophæves, for den er jo bundet til tiden. Mennesket, der i sig selv er tid, befrier sig fra den kronologiske tid, ”den urene, den negative”, kalder Proust den, befrier sig fra sig selv som offer for ”begivenhederne”, fra sine spændinger, fra alle sine ”brud”, gennem det, som Proust kalder den *ufrivillige erindring*. Den eneste, der kan stå for *Gjentagelsen*, livsessensens berusende tilbagevenden, som Kierkegaard vistnok ikke kalder det.

Men hvad skal vi så med den genfundne tid? Proust er kunstner, han har den som *inspiration*. Det er tiden udenfor tiden, ”den lange drøm”, der bliver hovedtemaet i hans roman ”På sporet af den tabte tid”, som er ved at blive nyoversat på dansk.

Med andre ord, mennesket, der strejfer fantasifuldt og poetisk rundt udenfor den krop og den bevidsthed, der er dets fængsel, kan gå hen og få sig en ny og frugtbar dimension – også selv om *det gamle menneske*, den uforanderlige bandit, den egoistiske spidsborger, den snobbende, den falske, den sørgmodige, den kedsommelige, mig kort sagt, også altid vil være der – på samme måde som jalousien klæber til kærligheden som dens uafrystelige skygge.

Selv om vi ikke allesammen genfinder tiden, som Proust gør det, eller snarere hans Fortæller, hans navnløse "Narrateur", og selv om vi ikke har en forunderligt smuk og sær roman at "oversætte" os selv til, men måske bare en kort bårtale, skal vi forsøge at holde fast ved barnet i os. Som det er blevet, mere end som det var. Barnet, der ikke fandtes, men nu *er*, dybt i mig. Det barn, der bliver "mennesketidens jeg" – eller hvordan man nu skal sige det.

Når det kommer til stykket, er vores opgave her i livet først og fremmest at finde ud af at samleve med os selv, med den lange stribe "selv", alle de andre børn, vi ret beset består af. Kan du huske, da du var lille pige? spørger barnet sin mor. Ja men, det kan jeg da! Det ærlige svar er, nej, ikke lige sådan, men vent et øjeblik, jeg skal først en lille tur ind i mig selv, vil du vente så længe?

Men børn er utålmodige, lige som i aften, lad os komme videre, og derfor bliver hemmeligheden om vores indre barn sjældent sluppet løs, når tid er.

Det helt store brud, det der kan ende med at sende os på "Sankt Hans", er at vi som det hedder "bliver ude af os selv", (eller "går ud af vores gode skind", "går fra sans og samling"), altså bliver noget så edderspændt rasende, nærmest splittergale. At være ude af sig selv er i virkeligheden et meget præcist, folkeligt udtryk for at have glemt barnet i os selv – eller forladt det.

Jeg vil derfor slutte med at ønske for os allesammen, at vi bevarer roen ... og troen på barnet, respekterer mangfoldigheden i og omkring os, vedbliver med at leve op til den tid, vi dybest set allesammen er!

Kan man sige til lykke med Sankt Hans? Nej, vel. Men lad os da se "føllet og lammet" boltre sig frit over engen, det ved man da, hvad er!

Jacques Berg

Har man lyst til at stifte nærmere bekendtskab med Proust, kan Jacques Bergs nyeste udgivelse anbefales. Det er en tosproget dansk-fransk tekst med titlen "Mon temps avec Proust/Min tid med Proust", 52 sider, pris 12 euro + porto, som kan købes ved henvendelse til forfatteren: vloubetjberg@orange.fr. Se også www.berg-loubet.com.